

Eline Lund Harrfeldt

Slavedebatten i Danmark-Norge på 1700-tallet

En analyse av to representanter fra hver sin side
av debatten

Fordypningsoppgave i Lektor i historie

Veileder: Anne Engelst Nørgaard

Mai 2023

Eline Lund Harrfeldt

Slavedebatten i Danmark-Norge på 1700-tallet

En analyse av to representanter fra hver sin side av
debatten

Fordypningsoppgave i Lektor i historie
Veileder: Anne Engelst Nørgaard
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	6
<i>Kildematerialet & oppgavens oppbygging: .....</i>	6
<i>Claus Fasting og Erik Pontoppidan – hvem var de og hvorfor var de så innflytelsesrike? ..</i>	8
2. Teori.....	9
«Et hegemonisk verdihierarki»	10
<i>Et økende behov for de-humanisering.....</i>	11
3. Metode	12
<i>Tekstanalyse som metode .....</i>	12
<i>Komparativ metode: .....</i>	13
4. Historiografi.....	13
<i>Norsk uskyld? .....</i>	14
<i>Eldre forskning på slaveridebatten .....</i>	15
<i>Forskning på holdningene blant opposisjonen .....</i>	16
5. HISTORISK KONTEKST	16
<i>De dansk-norske koloniene .....</i>	17
<i>Livet som slavegjort.....</i>	17
<i>Et kontinuerlig behov for fler slavegjort til Amerika: .....</i>	18
<i>Økonomien og handelskompanier i Europa på 1700-tallet .....</i>	18
<i>Den transatlantiske handelen.....</i>	19
<i>Hvor mange var det snakk om?.....</i>	20
<i>Danmark-Norges rolle .....</i>	20
<i>Frihetskampen.....</i>	21
<i>Likevel ikke alle i Danmark-Norge som var direkte en del av det .....</i>	21
<i>Kirkens påvirkning .....</i>	22
<i>Opplysningstidens nye tanker.....</i>	22
<i>Hvordan vinne apell? .....</i>	23
6. Analyse	23
<i>Argumentene til Pontoppidan i «Forord til Tilforladelig efterretning om kysten Guinea»</i> <i>(1760):.....</i>	24
<i>Til fordel for de slavegjorte: .....</i>	24

<i>Likestilling?</i>	25
<i>Argumentene til Fasting i Provenzialblade</i>	26
<i>Hvilke likheter er det å finne hos Pontoppidan og Fasting?</i>	29
<i>Hva var det som skilte dem?</i>	30
7. Konklusjon	31
8. Perspektivering	31
9. Litteratur	33
10. Kildemateriale	35

Sammendrag

Denne oppgaven er en analyse av holdninger til slaveriet i Danmark-Norge på 1700-tallet. Kildematerialet som brukes er Claus Fasting's tidsskrift *Provenzialblade* og Erik Pontoppidan sine forord i reisedagboken *Tilforladelig efterretning om kysten Guinea*. Her analyseres de argumentene Fasting og Pontoppidan brukte for å enten stille seg for eller mot slaveriet. Her anvendes komparativ metode, for å sammenligne både likheter og forskjeller i argumentasjonen. Her ser jeg særlig etter synet på de slavegjorte; om de ble sett på som mennesker på lik linje med alle andre – og i hvilken grad Fasting og Pontoppidan hadde medlidenhet for slavene.

Før analysen presenterer jeg først min valgte teori, basert på en analyse av skillingsviser i perioden mellom 1550-1950. Denne analysen fremstilles i en artikkel kalt «Forestillinger om «den andre» i skillingstrykk» - som presenterer noen et generelt syn på den slavegjorte som «den andre» i samfunnet. Deretter presenterer jeg metodene jeg har benyttet meg av; nemlig komparativ metode, kvalitativ metode og tekstanalyse. Deretter legges den relevante historiografiske og historiske informasjonen frem: Hovedsakelig historien om slaveriet, om Danmark-Norges rolle og om hvordan slaveriet spilte seg ut i praksis. Til slutt kommer selve analysen av holdningene til slaveriet, etterfulgt av en perspektiveringsdel, der jeg setter disse i lys av de holdningene man eventuelt har i dag til «andre» i samfunnet.

Abstract

This thesis is an analysis of attitudes towards slavery in Denmark-Norway in the 18th century. The source material used is Claus Fasting's journal *Provenzialblade* and Erik Pontoppidan's foreword in the travel diary *Tilforladelig efteretning om kysten Guinea*. Here, the arguments Fasting and Pontoppidan used to either stand for or against slavery, are analysed. The comparative method is used here to compare both similarities and differences in the argumentation. Here I look particularly for the view of the enslaved; whether they were seen as human beings on an equal footing with everyone else – and to what extent Fasting and Pontoppidan had empathy for the slaves.

Before the analysis, I first present my chosen theory, based on an analysis of “skillingstrykk” in the period between 1550-1950. This analysis is presented in an article called “Forestillinger om “den andre” i skillingstrykk” (translated as: "Perceptions of "the other" in shillings print" - which presents some a general view of the enslaved as "the other" in society). Next, I present the methods I have used; namely comparative method, qualitative method and text analysis. The relevant historiographical and historical information is then presented: Mainly the history of slavery, of Denmark-Norway's role and of how slavery played out in practice. Finally comes the actual analysis of the attitudes towards slavery, and a perspective section where I put this in the light of the attitudes one might have today towards some "others".

Forord

Jeg vil takke alle som har hjulpet til med å skrive denne fordypningsoppgaven. Først og fremst vil jeg takke veilederen min Anne Engelst Nørgaard, som har vært til stor hjelp med å strukturere oppgaven og finne relevant litteratur. Jeg vil også takke venner og familie som har vist nysgjerrighet og engasjement for oppgaven min, som har gitt meg mye motivasjon.

Eline Lund Harrfeldt

1. Innledning

Når en endring oppstår i et samfunn, er det ikke sjelden at dette fører til debatt. Dette gjaldt også selv tilbake på 1700-tallet, til tross for at vi på denne tiden ikke hadde mobiltelefoner og egne TV-program for debatter. Derimot foregikk de som regel på en skriftlig plattform. Blant de store endringene på 1700-tallet var den store nye virksomheten med å kjøpe og frakte slaver fra Afrika over til Amerika, for å bruke de som arbeidskraft på plantasjene sine: Økonomisk og effektivt! Umoralsk og umenneskelig! De meningene som ble mest synlig var gjerne de hos eliten, i form av – nettopp skriftlig materiale. I denne oppgaven skal jeg analysere synet på slaveri i Danmark-Norge på slutten av 1700-tallet, med utgangspunkt i to tekster; en av forfatteren Claus Fasting fra 1791, og en av biskopen Erik Pontoppidan fra 1760. Selv om jeg har valgt å fokusere på den debatten som foregikk i Danmark-Norge – skal jeg i kontekstualiseringen inkludere noen synspunkter fra Storbritannia, da de ble sett på som trendsetterne for mange av holdningene rundt slaveriet i denne perioden.

Kildematerialet & oppgavens oppbygging:

Opgaven er basert på et kildemateriale som altså består av to primære kilder fra samtida, i tillegg til sekundærlitteratur fra nyere forskning. Kildematerialet jeg har innsamlet her er hovedsakelig hentet fra Nasjonalbiblioteket og Biblioteket Dragvoll. Selve arbeidet med å innhente kilder har vært rettet mot å utforske ulike argumenter folk i Danmark-Norge hadde i debatten for og mot slavehandelen på 1700-tallet.

I analysen av Claus Fasting og Erik Pontoppidans argumenter, skal jeg først benytte meg av Fastings mest kjente tidsskrift, *Provinzialblade*, som han selv skrev og publiserte i 1791. Her har jeg også benyttet meg av en sekundærkilde; en biografi av Fasting, som forklarer mer utdypende om de synspunktene det var å finne i argumentene hans som han presenterer i *Provinzialblade*. Tidsskriftet var et direkte angrep mot Erik Pontoppidan og andre støttespillere av slavehandelen. For å finne ut hva det var Fasting angrep, skal jeg analysere argumentene til Pontoppidan i hans forord til reisedagboken *Tilforladelig efterretning om kysten Guinea* av Ludewig Ferdinand Rømer, med tittelen «Fortale til Læseren Af Erik Pontoppidan» – som ble utgitt i 1760.

Før analysen skal jeg først presentere teorien som hele oppgaven er knyttet opp mot. Teorien er hentet fra artikkelen «Forstillinger om "den andre" i skillingstrykk», skrevet av Gerd Karin Omdal i boken *Skillingsvisene i Norge 1550-1950: Studier i en forsømt kulturarv* (2021) av Siv Gøril Brandtzæg & Karin Strand. Til tross for at kildemateriale jeg skal benytte meg av i min analyse av de ulike synspunktene i debatten er basert på to skriftlige litterære kilder, er denne teorien, som tittelen antyder, basert på en analyse av skillingsviser fra 1700-tallet. Denne gir uttrykk for et generelt syn på et europeisk «hegemonisk verdihierarki» med europeerne på topp og slavene på bunn. Derav navnet «den andre», hvor slavene ble sett på som de andre.

Deretter skal jeg presentere min valgte metode; som består av både tekstanalyse og komparativ metode. Her har jeg benyttet meg av faglitteratur av Leidulf Melve og Teemu Ryymin i boken *Historikerens arbeidsmåter* (2018).

Etter dette skal jeg presentere den forskningen og litteraturen som allerede finnes om slavehandelen i Danmark-Norge på 1700- og 1800-tallet, og hvilke holdninger folk hadde på denne tiden. Her vil jeg trekke inn eksempler på ulikt kildemateriale fra denne tiden, blant annet noe av det jeg selv har benyttet meg av. I tillegg presenterer jeg en teori noen forskere har kommet med om at det oppsto et skille i opposisjonen; altså at man fikk to ulike argumentasjonsgrunnlag for det samme målet om å oppheve slavehandelen.

Deretter skal jeg sette det hele inn i en historisk kontekst. Her har jeg benyttet meg av boken *Den atlantiske slavehandel* (1977) av Terje Myklebust, og *Slaveskipet Fredensborg: Den siste reisen 1767-68* (1997) av Leif Svalesen, som begge handler slavehandelen; omfanget av den og hvordan den foregikk i praksis. I tillegg har jeg benyttet meg av den digitale boken *Debating the Slave Trade: Rhetoric of British National Identity, 1759–1815* (2009) av Srividhya Swaminathan, som gir et godt innblikk i debatten av slavehandelen. Her har jeg også brukt Gerd Karin Omdals artikkel «Forstillinger om "den andre" i skillingstrykk» (2021), som gir et bilde av det generelle synet man hadde til slavegjorte i samtida. Til slutt har jeg også brukt to artikler av Knut Dørum; «Opptøyer i Norge 1750-1850» (2012) i samarbeid med Hilde Sandvik, og «Frå undersått til medborgarstyreform og politisk kultur i Noreg 1660 til 1884» (2016). Disse er med på å gi et innblikk i hvem det var som aktivt tok del i slavehandelen, i forbindelse med hvem det var som hadde mest makt i samfunnet.

Etter dette kommer selve analyse-delen, og til slutt skal jeg sette hele analysen i lys av dagens samfunn i en egen perspektivering.

Claus Fasting og Erik Pontoppidan – hvem var de og hvorfor var de så innflytelsesrike?

Claus Fredriksen Fasting (1746-1791) var en av Norges første litteraturkritikere, og kom med tidsskriftet *Provenzialblade* (1791) – som ble hans mest kjente tidsskrift. I dansk litteraturhistorie har han blant annet blitt kalt «en af de mest betydningsfulde kritikere og formidlere af europæisk oplysningskultur»¹. I biografien *Claus Fasting: dikter, journalist og opplysningspioner*, har forfatteren Aina Nøding omtalt han som «en sentral figur i fremveksten av dansk-norsk offentlighet og opplysning»².

I tillegg var han en av Norges tidligste prominente slaverimotstandere³. Til tross for ideen om at folk ikke "visste bedre" når det kom til hva slaveriet innebar i praksis – sto han for tanken om at dette ikke var tilfellet, i alle fall ikke hos de som var direkte involvert. Omdal skriver at "synet på afrikanerne var en konstruksjon skapt av kapitalistiske og religiøse krefter, ikke uvitenhet"⁴. Han mente at det med slaveriets tider ble behov for en differensiering mellom den "hvite" og "svarte" var nødvendig for at folk skulle akseptere slaveriet, og frata mennesker fra andre deler av verden sin frihet⁵.

Erik Pontoppidan (1698-1764) på den andre siden, var en dansk biskop og forfatter – som utga en rekke teologiske og kirkelige tekster om alt fra historie til økonomi. Disse tekstene fikk stor innflytelse så vel i Danmark, som i Norge. Hans forklaring på katekisme ble for eksempel en del av konfirmant-undervisningen her i landet. Videre hørte han til den dansk-norske statspietismen, selv om han etter hvert i sine nyere verker viste at han var påvirket av opplysningstidens tanker om fornuft⁶.

---

¹ Nøding 2018: 15

² Ibid: 16

³ Omdal 2021: 418

⁴ Omdal 2021: 418

⁵ Ibid: 418

⁶ Austad 2022

Pontoppidan støttet slaveriet med det argumentet om at det var bedre for dem å være "slave og frelst enn fri og hedning"⁷. Hans ideer var forankret i den lutherske katekisme, og tanke om at «[...] den store sandhed at hedenskab dog er langt mer elendig en selv den ringeste grad av kristendom»⁸. Altså at det var bedre for et menneske å være kristen enn hedensk. Dette var en tid der kirken og derfor også kirkens menn, slik som Pontoppidan hadde stor innflytelse på Danmark-Norges innbyggere. Disse kan ifølge Omdal ha vært med på å dempe kritikken mot slaveriet, i motsetning til hos slaveri-motstandere som Claus Fasting⁹.

Årsaken til at nettopp Pontoppidan hadde så stor innflytelse, var naturligvis den store betydningen religion spilte på denne tiden - til tross for en glidende overgang til opplysningstid og troen på vitenskap og fornuft. Henrik Wergeland hevder i sitt tidsskrift *For Arbeiderklassen* (1844) at uvitenhet kan utrykkes, men motviljen som munker i religion er mye vanskeligere å utslette. Han skriver at «Det er værre med den, som har sine Rødder slyngede sammen med den religiøse Tro; den sidder fastere, og maa udrøddes fra Prækestolen»¹⁰. Derfor er det for religiøse, de geistlige med autoritet som i størst grad kan påvirke de religiøst troende sine holdninger.

2. Teori

Med hensyn til at historievitenskapen generelt har et induktiv vitenskapsideal, der forskningsprosessen skal starte med de minste bestanddelene og herfra bevege seg mot teoribygging og generaliseringer¹¹, har jeg valgt å ha den åpne problemstillingen om å analysere argumentene til en motstander og en forkjemper for slaveriet. Likevel vil jeg i den historiske kontekstualiseringen presentere noen teorier om hvordan folk stilte seg i debatten rundt slavehandelen på 1700-tallet og aller først komme med en teori synet på slavene – uten at dette skal framstå som en generalisering av hva folk flest mente. Denne teorien av Gerd Karin Omdal tar opp et distansert syn mellom de slavegjorte og europeerne.

---

⁷ Omdal 2021: 417

⁸ Ibid: 418

⁹ Ibid: 418

¹⁰ Ibid: 390-391

¹¹ Melve & Ryymin 2018: 30

«Et hegemonisk verdihierarki»

I debatten om slavehandelen har litteraturforskeren Gerd Karin Omdal hevdet at argumentet om "oppdragelseshensynet" var noe som ofte gikk igjen i de skriftene som ble publisert i aviser på 1800-tallet, som forsvarte slaveriet¹². Disse tankene er basert på ideen om at den hvite mann står som det primære i Guds skaperverk - hvor hvit var den "normale" hudfargen innenfor den kristne kulturtradisjon, mens svart hudfarge var en straff fra Gud i følge den bibelske *Kainsmyten*. Derfor ble en vanlig tolkning at det var europeernes oppgave å oppdra «de svarte» inn i den kristne tradisjonen¹³. Denne tanken var selve grunnlaget for det som kan kalles "et hegemonisk verdihierarki" - der man gjorde alt for å opprettholde skillet mellom de hvite og "de andre", som Omdal omtaler dem som i sin tittel til artikkelen hennes¹⁴. "De andre" blir beskrevet som "de hvite europeernes motpol", i tillegg til å representere noe ikke-menneskelig – så vel som noe unormalt, avvikende og negativt¹⁵.

Skillingsvisen *Neger-sang*

Artikkelen til Omdal er basert på en analyse av ulike skillingstrykk fra perioden 1550-1950. Her blir blant annet skillingsvisen "Neger-sang" trukket frem, som er en misjonsviser, hvor disse konnotasjonene kommer tydelig frem, ved at det blant annet står at: "de er vel svarte, ikke hvite som oss, en annen levende sjel"¹⁶. Folkloristene Olav Christensen og Anne Eriksen skriver i sin artikkel *De aller mest andre* om temaet «svart ikke-menneskelighet» og om hvordan kontrasten mellom svart og hvit gjennom skillingsvisene får konnotasjoner til kontraster mellom frelse og synd, kristendom og hedendom, og gud og djevel. Budskapet de har kommet frem til er derfor at afrikaneren ønsker frelse fra sin identitet hos "europeernes gud" - altså kun fordi han er født som "svart" eller en av "de andre"¹⁷.

I skillingsvisen *Neger-sang* ser vi synet på slavegjorte som «de andre», ved at «negeren», som hovedpersonen omtales som, ikke blir fremstilt som en identitet – men heller en representant for slavegjorte generelt. Her ser man heller en stor kontrast mellom «den hvite» og «den svarte». I første strofe står det:

---

¹² Omdal 2021: 418

¹³ Ibid: 418-419

¹⁴ Ibid: 419

¹⁵ Ibid: 419

¹⁶ Ibid: 420

¹⁷ Ibid: 420

«I Afrika findes et Folk som har Navn,
af Negrer i vitende Veld;
de ere vel svarta, ei vita som vi,
en Anda, en levende Sjæl.»
(Hentet fra Omdal, 2021, s. 420)

Videre står det om kontrastene mellom hvit og svart blir knyttet til kontrastene mellom kristendom og hedendom, frelse og synd, og gud og djevel. Budskapet i visen er at Afrikaneren er synderen, som søker frelse hos europeeren. Dette synspunktet passer bra med teorien om det generelle «oppdragelseshensynet» europeerne følte at de hadde ovenfor «de svarte».

Sindre Bangstad legger til her, i sin artikkel «Rasebegrepets fortid og nåtid», frem at dette i stor grad var en del av et europeisk fenomen. Han ser på utviklingen av begrepet om "de andre" som en del av behovet for legitimeringen av kolonialisme og det hvite herredømmet - og dette i lys av utvikling av den moderne nasjonalstaten og en europeisk imperialisme. Dermed hevder han at de holdningene som var å finne i Norge, var en del av en europeisk forestilling "om at ulike mennesker hadde ulike egenskaper som følge av rase - idéer som ble brukt for å legitimere ulike rettigheter og ulik status"¹⁸.

Erlend Hegdal, i sitt verk, "Charleston i Grukkedalen" (2019) går så langt som å hevde at rasisme på denne tiden kunne kalles for en "common sense" - noe man verken var for eller mot¹⁹. Det var heller en inngrodd tanke man ikke tok stilling til. Videre trekker Omdal frem Henrik Wergeland som et eksempel på denne tanken om at mye av den informasjonen, som ble spredd om andre folkeslag, i stor grad var vinklet og tilbakeholden. Han så på det som en del av et nasjonalt prosjekt, der en del av nasjonsbygginga var å differansiere oss fra andre kulturer²⁰.

Et økende behov for de-humanisering

Under det økende presset fra anti-slaveri-aktivister måtte slaveri-forkjemperne komme med noen nye argumenter rundt spørsmålet om de slavegjorte sin natur. Her ble resultatet at de de-humaniserte de slavegjorte og anvendte rase-karakteristikker som legitimering, blant annet ved

---

¹⁸ Omdal 2021: 429

¹⁹ Omdal 2021: 430

²⁰ Ibid: 422

å si at det lå i deres natur å være slavegjorte; at de var best egnet til jobben²¹. Forholdet mellom humanisering og hierarkisering ble og en kompleks kamp i debatten mot slaveriet. Der man på den ene siden var villig til å anerkjenne de slavegjorte som likestilt alle andre mennesker – var det andre som ikke klarte å plassere de slavegjorte på samme trinn på rangstigen som «den hvite rase»²². Her kommer også tanken om «oppdragelsesbehovet» inn, hvor de tenkte at de slavegjorte var avhengig av «de hvite» for å kunne sivilisere dem. Det var altså en stor strid i forholdet mellom naturlige rettigheter og synet på slavegjorte som noe annerledes²³.

3. Metode

I dette kapitlet skal jeg presentere de ulike metodene som skal anvendes i analysen av Fasting og Pontoppidans tekster. De historiske metodene jeg skal anvende her er kvalitativ metode, tekstanalyse og komparativ metode.

Tekstanalyse som metode

I denne oppgaven skal jeg analysere to primærkilder, og deretter sammenligne de. Jeg skal altså både arbeide med tekstanalyse og komparativ analyse. Her kreves det altså mye tolkning – og Jörn Rüsen skiller mellom to nivåer på historisk tolkning. Den ene går ut på å «[...] etablere empirisk etterprøvbare fakta ut fra et kildemateriale»²⁴ – som i mitt tilfelle vil være ulike tekster. Den andre innebærer et «[...] arbeid med å sette de faktaene vi har etablert ut fra kildene, inn i en historisk meningsbærende sammenheng»²⁵. Her går arbeidet med å etablere faktaene man trenger for å svare på en problemstilling under den historiske tolkningen på nivå én, mens selve etableringen av konteksten faktaene er en del av, inngår under nivå to. I denne oppgaven skal jeg først presentere en del fakta basert på egen tolkning av hva som har vært relevant for oppgaven. Deretter skal jeg sette dette i kontekst med de tekstene jeg skal analysere i analysedelen. I praksis vil dette bestå av en generell beskrivelse av omfanget av slaveriet på 1700-tallet, for så en mer spesifisering mot den store debatten om slavehandelen – hvor jeg også vil gi et innblikk i det synet folk hadde på slavegjorte på denne tiden.

---

²¹ Swamaniathan 2009: 34

²² Ibid: 34

²³ Ibid: 35

²⁴ Melve & Ryymin 2018: 46

²⁵ Ibid: 46

Komparativ metode:

Historikeren Peter C. Baldwin sa en gang på 1900-tallet at «There is no history that is not ultimately and at least implicitly, comparative»²⁶, noe Melve og Ryymin sier seg enig i. Å anvende en komparativ metode innebærer å sette et undersøkelsesobjekt i forhold til noe annet²⁷. Det finnes i midlertidig ikke «en sammenlignende arbeidsmåte», men ulike råd for hvordan man skal sammenligne ulike undersøkelsesobjekter – avhengig av de spesifikke forholdene man ønsker å sammenligne. Han skiller blant annet mellom fire ulike funksjoner: kontrasterende, heuristisk, distanserende og analytisk. Den analytiske funksjonen innebærer enten hypotesetesting eller å identifisere årsaker. I mitt tilfelle skal jeg identifisere årsakene bak argumentene til Fasting og Pontoppidan, som kan være en vanskelig oppgave.

Likevel hevder Melve & Ryymin at det vanskeligste delen av metoden er selve forklaringen²⁸. Nemlig der man svarer på hvordan sammenligningen kan bidra til å forklare historiske sammenhenger – altså gjennom å prøve å finne en eller flere forklaringsvariabler²⁹. I min oppgave vil dette innebære å forklare hvordan sammenligningen av Fasting og Pontoppidan kan si noe om debatten om slavehandelen i Danmark-Norge på 1700-tallet.

I tillegg skiller han mellom fire ulike dimensjoner ved sammenligningen. For det første, trekker han frem antall studieobjekter. Deretter om man vil sette søkelys på enten likheter eller forskjeller, synkron eller diakron dimensjon og primær- eller sekundærlitteratur. Jeg har to studieobjekter i form av primærkilder – nemlig Fasting i *Provinzialblade* og Pontoppidan i forordene til Rømer. I tillegg benytter jeg meg av en noenlunde synkron dimensjon ved at *Provinzialblade* ble skrevet i 1778 og forordene til Pontoppidan i 1760.

4. Historiografi

---

²⁶ Melve & Ryymin 2018: 71

²⁷ Ibid: 71

²⁸ Melve & Ryymin 2018: 72

²⁹ Ibid: 73

I dette kapittelet skal jeg gå igjennom tidligere historieforskning på slavehandel og holdningene rundt det, i Danmark-Norge på 17- og 1800-tallet.

Norsk uskyld?

I forbindelse med slavehandelen på 1700- og 1800-tallet har historikere i lang tid pekt på en forestilling om «norsk uskyld». Denne forestillingen innebar at nordmenn generelt ikke tok del eller spilte en viktig rolle i historiske forbrytelser, slik som nettopp slavehandelen³⁰. Når det kommer til historien mer generelt om Danmark-Norge på 17- og 1800-tallet, er det heller skrevet mer om unionstida, veien fra eneveldet mot demokratiet og den nye grunnloven. Forfatteren Henrik Wergeland (referert i Omdal, 2021, s. 430) har skrevet at mye av den informasjonen som ble spredt om andre folkeslag ble holdt tilbake, for at man ikke skulle få «fantasiforestillinger» om utlandet – og at dette var en del av det nasjonale prosjektet som påvirket det synet man hadde på andre kulturer³¹. På den måten var denne tilbakeholdenheten av informasjon en del av en nasjonsbygging på 1800-tallet, hvor man forsøkte å bygge opp en norsk identitet; en norsk stolthet. Her er det også grunn til å anta at historien om den direkte deltagelsen i slavehandelen ikke passet inn i jakten mot å finne ut hva det ville si å være nordmann.

Det materialet vi derimot har om slavehandelen i Danmark-Norge fra 17- og 1800-tallet er blant annet boken *Slaveskipet Fredensborg* (1996), som handler om slaveriet; hvordan det foregikk, om omfanget, og om selve det dansk-norske skipet som fraktet slavegjorte fra den afrikanske vestkysten over til plantasjene i Amerika. I tillegg finnes det en rekke artikler og universitetsoppgaver om Danmark-Norges rolle i slavehandelen. Jon Olav Hoves artikkel «Sukkerhuset» (2016) skriver blant annet om at det finnes flere gjenstander og bygg som beviser at vi indirekte og direkte tok aktiv del i slavehandelen – til tross for at Danmark-Norges rollen ifølge han, i alt for liten grad, har blitt formidlet i historieskrivinga. Sukkerhuset, som ble bygd i Trondheim i 1753, er et slikt bygg. Det ble brukt til å raffinere råsukker som var produsert av nettopp slavegjorte i Vestindia. Denne historien er det få som vet noe om i Trondheim³².

Eksempler på masteroppgaver om slavehandelen i Danmark-Norge er blant annet: «Tankesett og førestillingar i Danmark-Noreg kring slavehandelen og slaveriet i perioden 1750-1820» av

---

³⁰ Hove 2017: 47

³¹ Omdal 2021: 430

³² Hove 2016: 47

Gisle Øye Fremmerlid (2021), som analyserer meninger, tanker og følelser knyttet til slaveriet i samtida under og etter forordningen om avskaffelsen av slaveriet i 1792, og ser på hvordan argumentene som presenteres her representerer mentaliteten til slaveriet i samtida; «Nordmennenes rolle i dansk-norsk kolonitid: Analyse av historiografi og avisdebatter, 1980-2017» av Jonas Høibakk (2019), som tar for seg ulike verk om Danmark-Norges rolle i slavehandelen fra ettertiden og stiller blant annet spørsmål ved i hvilke sammenhenger norsk kolonihistorie blir presentert, hvordan nordmenn versus ikke-nordmenn stiller seg til den og hvordan den norske historiografien skiller seg fra den internasjonale; «Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen: En kvalitativ analyse av dens omtale i norsk og dansk historielitteratur» av Ina Victoria Nebb Rånes (2016), som også presenterer hvordan man har skrevet om den dansk-norske deltagelsen i slavehandelen i ettertid og prøver å finne svar på hvorfor den har blitt så lite omtalt i den danske og norske historieskrivingen; og «Maghreb i opplysningstidens Danmark-Norge: Danske 1700-tallteksters fremstillinger av et fremmed landområde» av Eirik Lie Reikås (2019), som analyserer ulike tekster som er skrevet om menneskene i Maghreb av dansk-norske skrivere på 1700-tallet i et Said-orientalistisk perspektiv, for å se på hvordan de ble beskrevet av dem.

Eldre forskning på slaveridebatten

Tidligere studier av slaveridebatten har som regel kun vært en del av et større forskningsarbeid – til tross for at det var en omfattende debatt som mange var engasjert i³³. Derimot den første som forsøkte å gå enda nærmere inn på slaveridebattens historiske grunn var J. Magnus Rohne. Han har blant annet skrevet boka *Norwegian American Lutheranism up to 1872* (1926). Han vektlegger særlig debatten innenfor Den norske synode på 1800-tallet, altså debattens teologiske side³⁴. Likevel tar han opp andre temaer i selve analysen sin. Blant annet spørsmålene om slaveri er synd eller ikke og hvordan definisjonen av slaveriet bør være. Likevel er dette svært kortfattet³⁵. Videre har Theodore C. Blegen skrevet om norske immigranter til USA sine holdninger til slaveriet, slik som i boka *Norwegian Migration to America, 1825-1860* (1931). Han skriver om de samme hoved-temaene; den interne konflikten

---

³³ Haraldsø 1988: 15

³⁴ Haraldsø 1988: 16

³⁵ Ibid: 17

innenfor Den norske Synode og konflikten mellom Den norske Synode og Det teologiske fakultet i Christiania³⁶.

Forskning på holdningene blant opposisjonen

Når det kommer til folks holdninger til slaveriet på 17- og 1800-tallet – har tidligere forskning har også foreslått en «delt opposisjon» blant slaveriets motstandere. Denne har rettet seg mot at det, parallelt med en kraftig vekst i sukkerproduksjon og slavehandel, vokste frem en opposisjon mot slaveriet, både i USA og Vest-Europa. Til tross for et varierende fundament, var målet det samme: å avskaffe slavehandelen³⁷.

På den ene siden hadde man det Terje Myklebust omtaler som den "egoistiske opposisjon", som besto av de som tenkte at slavehandelen hadde gått fra å være en forutsetning til en "hemske" for den industrielle utviklingen. De mente at slave-koloniene heller burde utnyttes som råvareleverandører og markeder for den europeiske industrien. I tillegg trengte de kjøpekraft, ikke slavegjorte - og de trengte alt annet enn kaos over Atlanteren, men heller stabilitet og en viss grad av velstand.

På den andre siden hadde man det han kalte den "idealistiske opposisjon", som hovedsakelig besto av frikirkekristne, ikke-kristne humanister og politisk liberale og radikale. Disse motivene hadde grunnlag i til dels nestekjærlighet hos de religiøse, og dels fra opplysningstidens tanker om frihet og menneskeverd³⁸. Slike tanker var også å finne blant norske opposisjonsfolk, slik som hos Claus Fasting. Videre i oppgaven skal jeg se nærmere på nettopp opposisjonsmannen Fasting sine argumenter, og sammenligne de med en forkjemper.

5. HISTORISK KONTEKST

---

³⁶ Haraldsø 1988: 19

³⁷ Myklebust 1977: 49

³⁸ Myklebust 1977: 50

I den historiske kontekstualiseringen vil jeg først gi en innføring i bakgrunnen til selve slavedebatten, nemlig omfanget av slaveriet – for å gi en forståelse av at det var et kontinuerlig behov for flere slavegjorte. I tillegg skal jeg fokusere på selve debatten, hvor jeg skal se på synet på den slavegjorte hos de som støttet slaveriet – for så å se på tankene om opposisjonen. Når det kommer til de som støttet slaveriet skal jeg presentere et generelt syn på slavegjorte på tiden begge hoved-kildene for denne oppgaven ble skrevet. Her vil jeg presentere fremstillingen til Gerd Karin Omdal av slavegjorte som «de andre» i samfunnet i artikkelen «Forestillinger om «de andre» i skillingstrykk» (2021). I skildringen av opposisjonen vil jeg presentere en teori av Terje Myklebust i den digitaliserte boken; *Den transatlantiske slavehandelen* (1977); om at det ble en delt opposisjon, til tross for det samme målet om å få en ende på slavehandelen.

De dansk-norske koloniene

Slavehandel og kolonivirksomhet var en viktig del av Norges inntekt og rikdom, under unionstiden med Danmark på 1700-tallet. Så viktig var den at, ikke før i 1848, frigjorde vi de siste slavegjorte i Amerika, og var med det blant de siste landene til å gjøre dette³⁹. Selv om det dansk-norske riket aldri var noen stor kolonimakt, til sammenligning med de andre europeiske stormaktene, hadde de hele tre selveide kolonier, i form av øyer i Vestindia – dagens Karibia⁴⁰. Den første var St. Thomas og deretter St. Jan, mens St. Croix ble solgt til franskmennene allerede i 1733. På øyene ble det dyrket råvarer, som ble omdannet til fristende varer til innbyggerne i Europa⁴¹. På denne tiden med industrialisering og overgangen til penge-økonomi, var folk villig til å betale mye for blant annet den søte smaken av sukker. Likevel var det ikke bare pengene de ofra for disse deilige luksusvarene. Eksotiske varer og økt levestandard på det europeiske kontinentet, fikk harde konsekvenser for levestandarden på de plantasjene i Amerika.

Livet som slavegjort

---

³⁹ Omdal 2021: 417

⁴⁰ Svalesen 1997: 79

⁴¹ Svalesen 1997: 79

Til tross for at slaveri hadde vært en gammel praksis i det afrikanske samfunn, var det ifølge Leif Svalesen, en hardere tilværelse de hadde i vente når de ble solgt til europeerne. Ikke bare var det en overgang i seg selv å bli fysisk fraktet til et annet kontinent, med både nytt klima og nye basiller - dette var bare begynnelsen på det nye livet i europeernes hender. Hvordan de ble behandlet av europeerne kan illustreres i kammerråd Reimert Haagensens holdning – i et skriv fra 1758: «Disse sorte mennesker kan brukes til alle ting, de er ligesom skabt til å være trælle»⁴². Altså at de kunne brukes til alt og at de var skapt for akkurat det. Hverdagen deres besto av lange arbeidsdager etterfulgt av en kort natt søvn i en enkel stråhytte. Arbeidet var hardt, og dersom deres leder ikke var fornøyd – ble de pisket, eller ble møtt med andre hardere straffer⁴³. Livet som slavegjort var hardt, og dette var bare begynnelsen på en lang historie.

Et kontinuerlig behov for fler slavegjort til Amerika:

I kjølvannet av den amerikanske borgerkrigen på 1860-tallet hadde omkring 3,5 millioner slavegjorte blitt fraktet til sørstatene. Til tross for at over 60 % av disse for det meste sto for dyrking av bomull, var det også en stor andel slavegjorte som produserte både tobakk, kaffe og sukker⁴⁴. Kolonialisme og slaveriet var nemlig forutsetningene for å få tilgang på slike varer⁴⁵, som igjen var viktige forutsetninger for den industrielle ekspansjonen i Vest-Europa på denne tiden⁴⁶. Det var særlig sukkeret som dominerte produksjonen i Vestindia, der Danmark-Norge hadde sine kolonier. Sukkerplantasjene ble utvidet hvert år som gikk, og dette førte til et kontinuerlig behov for flere slavegjorte - som stimulerte til en omfattende slavehandel mellom de ulike europeiske kolonihaverne⁴⁷. Slik ble slavehandel og kolonivirksomhet et av de viktigste grunnlagene for Norges rikdom i sin unionstid med Danmark på 1700-tallet.

Økonomien og handelskompanier i Europa på 1700-tallet

---

⁴² Svalesen 1997: 79

⁴³ Ibid: 79

⁴⁴ Myklebust 1977: 49

⁴⁵ Omdal 2021: 422

⁴⁶ Myklebust 1977: 50

⁴⁷ Myklebust 1977: 49

Det økonomiske systemet som dominerte på denne tiden var nemlig merkantilismen som i stor grad baserte seg på å skaffe billige råvarer, foredle disse og deretter selge de dyrt til utlandet. Metoden var kolonivirksomhet, handelsmonopoler og tollavgifter. I Danmark-Norge hadde vi to store handelskompanier; Det Asiatiske Kompani som seilte i Østen, med handelsfort i India; og Det Guineiske Kompani, som var en del av den transatlantiske handelen mellom Europa, Afrika og Amerika⁴⁸. Her reiste Danmark-Norge tre store slavefort: Fort Christansborg (1694), Fort Fredensborg (1736) og Fort Prinsensten (1784)⁴⁹. Derfor ble den transatlantiske handelen en økonomisk lønnsom handelsrute, som fikk stor betydning for økonomien på 16- og 1700-tallet⁵⁰.

Den transatlantiske handelen

Den transatlantiske handelen, eller trekanthandelen eller triangelfarten, som den også ble kalt - knyttet både Europa, Vest-Afrika og Vestindia sammen i et felles økonomisk nettverk⁵¹. Navnet triangelfarten kom av at slavegjorte ble sendt fra Vest-Afrika til Vestindia, hvor råvarer ble sendt til Europa igjen – som bragte med seg varer som de brukte i byttehandelen mot slavegjorte i Vest-Afrika. Slike byttevarer kunne være alt fra våpen, som geværer, kuler og krutt – til brenne-vin, tekstiler og jernstenger. Fra Afrika fikk man altså slavegjorte mennesker - men *og* elfenben og gull. Og fra koloniene fikk man sukker, rom, bomull, fargetre, mahogni og mye mer⁵². Det var altså mange tropiske varer som krysset Atlanteren på 1700-tallet – og det var *flere* aktører med i spillet.

Langs hele den ghanesiske kysten, på mellom 50 og 60 norske mil, lå det nemlig over 60 handelsstasjoner⁵³. Gjennom tidene har både Spania, Portugal, Sverige, Frankrike, England og Holland vært innom her – i tillegg til Danmark-Norge. Her byttet europeerne til seg dette elfenbenet og gullet – men det var særlig slavegjorte som ble voldsomt ettertraktet på denne tiden. Disse slavegjorte menneskene var gjerne krigsfanger, tidligere slavegjorte, forbrytere, gjeldsbetalere eller til og med «tilfeldig røvede»⁵⁴. Slaveri og slavehandel var altså et gammelt

---

⁴⁸ Svalesen 1997: 72

⁴⁹ Ibid: 77

⁵⁰ Ibid: 72

⁵¹ Hove 2016: 56

⁵² Svalesen 1997: 72

⁵³ Svalesen 1997: 77

⁵⁴ Ibid: 77

fenomen i det afrikanske samfunn, i likhet med for eksempel Norge og trelle-samfunnet helt tilbake til 1000-tallet ⁵⁵.

Hvor mange var det snakk om?

Det som kanskje var særlig spesielt for denne tiden, var den store organiserte virksomheten av slavedriften – og ikke minst det store omfanget. Hele 12-13,5 millioner afrikanske slavegjorte ble fraktet over Atlanteren, ut ifra hva forskere har kommet fram til. Likevel har noen forskere også hevdet at for hver av de slavegjorte menneskene som ble fraktet, var det én slavegjort som døde⁵⁶. Det vil si at en kun sitter igjen med et sted mellom 6-7 millioner som faktisk ankom Den Nye Verden, som man kalte det område der europeerne hadde etablert plantasje-kolonier i Vestindia. Dette var blant annet på grunn av dårlige kår ombord i skipene. På det dansk-norske slaveskipet Fredensborg, har forskere funnet ut at 2/3 av de slavegjorte døde på den første reisen. Det var altså mange slavegjorte som skulle til, for å frakte så mye som en tredjedel av dem over til Amerika.

Danmark-Norges rolle

Danmark-Norge var altså også med i spillet og tjente godt av det internasjonale økonomiske systemet i Europa på 1700-tallet. Selv om det er en liten prosent-andel av det totale antallet, ble det utskipt hele 100 000 slavegjorte fra dansk-norske fort i Afrika⁵⁷. I Norge ble det opprettet raffinerier av sukker som ble hentet fra nettopp disse sukkerplantasjene i Vestindia, som raffinerte sukkerrør, plukket av slavegjorte mennesker som var kjøpt i Vest-Afrika. Dette førte naturligvis til et stort behov for fler slavegjorte, og Jon-Olav Hove trekker i sin artikkel om «Sukkerhuset» (2016) frem et sitat om at «Sukkerhuset i Trondheim var avhengig av at sukkerøya St. Croix konstant fikk innført afrikanske slaver»⁵⁸. Altså var selv Trondheim aktive i den transatlantiske slavehandelen gjennom at vi indirekte dro nytte av den gjennom

---

⁵⁵ Pederson & Sigurdsson 2023

⁵⁶ Svalesen 1997: 81

⁵⁷ Ibid: 82

⁵⁸ Hove 2016: 56

videreforedlingen av råsukkeret. Derfor er dette et godt grunnlag til å forutse at det også her til lands skulle oppstå en debatt om slavehandelen. Og det gjorde det.

Frihetskampen

På 1800-tallet hadde det allerede i lang tid pågått en økende motstand mot slavehandelen - både ideologisk og i praksis. I de danske koloniene besto denne motstanden hovedsakelig av at slavegjorte organiserte seg og gikk til opprør. Likevel var det også humanistiske bevegelser rundt i Europa, på denne tiden, som preget holdningene hos sentrale politikere. I Danmark nevnes legen Paul Erdmann Isert, som en sentral politiker her – mens i England var det særlig filantropene Thomas Clarkson og William Wilberforce som ledet an⁵⁹. Resultatene ble en forordning den 17. mars 1792, som sa at slavehandelen skulle bli forbudt i Danmark-Norge⁶⁰.

Likevel ikke alle i Danmark-Norge som var direkte en del av det

Likevel må vi merke oss at Danmark-Norge var et enevelde på 1700-tallet. Dette innebar blant annet at det ikke var noe form for trykkefrihet, og det var ikke hvem som helst som kunne uttale seg i det offentlige rom. En rekke tiltak var satt til verks for at undersåttene ikke skulle drive politisk opposisjon, slik som at klageretten var svært kontrollert og avgrenset i lovverket. Her var det også nedfelt at innbyggerne alltid skulle adlyde sin konge og hans embetsmenn⁶¹. I praksis førte dette til at embetsmennene hadde mye innflytelse over undersåttenes tankesett, noe Norbert Elias (referert i Dørum, 2016, s. 52-53) kalte for «en sivilisering ovenfra». Denne påvirkningen fra eliten har ifølge mange forskere ført til at det ikke var rom, for undersåttene, til å utvikle noen systematiserte, kritiske tanker. Dermed var det heller ikke mulighet med noen organisert opposisjon, i tillegg til at de generelt hadde mindre kunnskap og erfaring innenfor politisk virksomhet – som og var en begrensning på deres politiske spillerom⁶².

---

⁵⁹ Svalesen 1997: 80

⁶⁰ Gøbel 2008: 48

⁶¹ Dørum 2016: 50

⁶² Dørum 2016: 52

Likevel var kanskje den største begrensingen å finne i lovverket fra 1750-1850, som ga tydelige retningslinjer på hva som ikke var greit av opptøyer og protester. I loven ble opprør definert som en majestetetsfornærmelse, med dødsdom som strengeste straff⁶³. I tillegg ble det etter forsøk på motstand mot skatteforordningene, innført en egen lov mot allmueforsamlinger, for å forhindre organisert klaging – i frykt om at dette ville føre til opptøyer. Konsekvensen av å sammenkalle til slike samlinger var fra og med 1765 dødsstraff⁶⁴. Dermed var de lavere klassene i samfunnet sin rett til å ytre seg politisk ganske begrenset, og man kan dermed slutte seg til at det var eliten som i aller størst grad ytret seg i debatten om slaveriet. I alle fall i det offentlige rom, og der vi har mest tilgang til kildemateriale.

Kirkens påvirkning

Her hadde særlig kirka stor påvirkningskraft. På 1770-tallet var det særlig teologer som debatterte om slaveriet – og i hvilken grad slaveri var forenelig med religion. Her trakk de særlig frem spørsmålet om «the true christian», og i hvilken grad slaveri var en synd som ville føre til straff. De som talte *for* slaveriet, blant de geistlige, trakk gjerne frem historien om Israelittene som ble slavegjort i Egypt, og lovene for slavehold – slik det står skrevet i bibelen⁶⁵. Fra en gammel myte trodde mange geistlige at det å være født med mørk hud var en straff fra at de hadde syndet. Likevel var de *for* konvertering av slavegjorte mennesker til kristendommen, selv om de var klare på at dette ikke skulle ha noen sammenheng med frigjøring fra slaveri⁶⁶.

Opplysningstidens nye tanker

Likevel var også dette en tid som var preget av de nye tankene i opplysningstidens ånd, som varte ut på 1700- og 1800-tallet. Dette var en tid preget av at man begynte å stille seg kritisk ovenfor ting man tidligere hadde tatt for gitt – slik som statlige autoriteter og nettopp religion. Samtidig vokste det frem en bredere offentlighet med rom for debatter av alle slag – som både

---

⁶³ Dørum & Sandvik 2012: 11

⁶⁴ Ibid: 12

⁶⁵ Swaminathan 2009: 31

⁶⁶ Ibid: 31

kunne finne sted i alt fra aviser til tidsskrifter, og på kafeer så vel som på konserter⁶⁷. Her ble blant annet ideene til opplysningsfilosofene Voltaire og Rousseau spredt rundt, og nådde selv den politiske debatten her i nord. Debattene foregikk fra lærd til lærd, men og mellom lærde og ulærde. Her lå fokuset i å svare på de store spørsmålene, og i å *opplyse* folket⁶⁸. Med den nye rasjonalistiske ideen som opplysningstiden brakte med, resulterte dette også i en mer praktisk orientert pietistisk tro. Her var individets tro på Gud og forholdet mellom dem direkte, som sto sentralt. Tidligere derimot, var det presten som skulle stå som en veiledende mellommann – noe som ga kirkens menn mye makt⁶⁹. I opplysningstiden derimot var det nå åpnet for at også den verdslige eliten kunne påvirke samfunnsdebattene.

Hvordan vinne apell?

Likevel var det heller ikke alt her som egnet seg å ta opp – og det var viktig å tilpasse seg samtidskulturen, for å få stemmen sin hørt. Srividhya Swaminathan skriver i en artikkel om den britiske slavedebatten (2009) at argumentene til både forkjemperne og motstanderne brygget på den dynamiske kulturen for reformer, når det kom til å vinne den største appellen blant innbyggerne. Her ble nettopp opplysningstiden en slik kultur, som i stor grad preget de ulike ønskene om reformer rundt omkring i verden på denne tiden. I følge Swaminathan var hele debatten tuftet i tre ulike tema: menneskehetens natur, handelens natur og frihetens natur. De måtte bruke en logikk og et språk som både appellerte og var tilgjengelig for flest mulig. På begge sider av debatten benyttet man seg derfor av filosofer, økonomer og revolusjonæres strategier. Et tema som kom igjen uansett hvilken side man sto på var «naturlige rettigheter», det vil si rettigheter som tilhørte alle mennesker. Også innenfor det geistlige miljøet ble dette spørsmålet tatt opp, med ulike svar – hvor hver av de mente at deres tolkning av den «sanne kristne» var riktig.

6. Analyse

---

⁶⁷ Nøding 2018: 16

⁶⁸ Ibid: 16

⁶⁹ Ibid: 18

Her skal jeg analysere argumentene Pontoppidan bruker for å støtte slaveriet i «Forord til Tilforladelig efterretning om kysten Guinea», opp mot argumentene til Fasting i *Provenzialblade*. Først skal jeg identifisere om det er noen likhetstrekk, og deretter skal jeg se om det er noe som skiller dem i synet på den slavegjorte som menneske – og analysere om tankene deres er deler av større tendenser på 1700-tallet, tatt i betraktning at det var en tid hvor man måtte tilpasse seg samtidens kultur for å vinne det største publikumet. Som jeg har tatt opp i den historiske konteksten var dette en tid preget av opplysningstidens nye tanker og ideer. Her har vi både en geistlig og en verdslig representert – har det noe påvirkning på argumentene deres? Til slutt skal jeg analysere argumentene i lys av Gerd Omdal sin artikkel om det europeiske fenomenet om å se på den slavegjorte som «den andre»; noe annet fra «den hvite».

Argumentene til Pontoppidan i «Forord til Tilforladelig efterretning om kysten Guinea» (1760):

Argumentene blir altså fremstilt i et forord til Ludewig Ferdinand Rømer sin reisedagbok, som gir en øyevitneskildring på Danmark-Norges deltagelse i den transatlantiske slavehandelen. Han var selv ansatt i Guinea – dagens Ghana, og ble etter hvert «Overkiøbmand». Da boka kom ut i 1760 tok Erik Pontoppidan opp pennen, og skrev et forord til denne boka – hvor han forsvarer slavehandelen. Derfor kan boken gi et viktig perspektiv i holdningene til slavehandelen. I forordet ramser han opp ulike årsaker til at slaveriet er til det beste for slavene, blant annet på grunn av at de vil få et bedre liv som slavegjorte hos europeerne i Amerika, enn de allerede hadde det under de dårlige levekårene i Guinea.

Til fordel for de slavegjorte:

Han skriver nemlig at han har gjort en grundig betenking i sin vurdering av om slavehandel var rett eller galt. Det han kom fram til var at det var til fordel, for innbyggerne i Vest-Afrika, å bli kjøpt som slave av europeerne og sendt til Guinea-kysten. Han mente altså at det var bedre å skille de fra deres hjemland – og heller sende dem til hit. Som grunnlag for denne tankegangen hadde han en ide om at man ikke skal prøve å endre en annen menneskes tilstand – verken til noe verre eller bedre. Likevel mente han at det kunne være greit, så lenge man kunne tilby en annen like stor eller større fordel. Her veier han opp; på den ene siden, vurderer han kristelig persons fornærmelse i behold - og på den andre to viktige ting.

For det første, at Guinesiske slavegjorte sin tilstand i Guinea var så forferdelig at den ikke kunne bli verre - da han nevner at «de innbyrdes både stjeler, mishandler, og myrder hverandre»⁷⁰. Han trekker frem at Hr. Rømer skriver om at nasjonen nesten er utryddet. Derfor vil det å overføre dem til plantasjene i Vestindia - så lenge man ikke skiller han fra barn og hustru - være mindre elendig, og heller *bedre*. Han skriver at tilstanden dermed ikke vil forverres, med mindre han får en dårlig «Hosbond» (eier av et slavegjort menneske), og skriver at "en fornuftig mann tar vare på sine slaver, som sine penger"⁷¹.

For det andre, trekker han frem at de vil få mer kunnskap om kristendom og kommer nærmere Guds rike; at de blir "kristelig frigjorte" - til tross for å være "menneskers tjenere". Dette var i midlertidig også noe kongen var med på å støtte; å innsette mennesker som kunne spre kristen kunnskap til sukker-plantasjene⁷². Han skriver blant annet at "Hedenskap dog er langt elendigere enn den aller ringeste grad av kristendom"⁷³; altså at et liv som kristen er mye bedre for menneskets moralitet og lykke. Han skriver at Gud ville at alle mennesker skulle bli salige - og at alle mennesker skulle ha lykke så lenge de forpliktet seg til kristendommen⁷⁴.

Det blir videre framstilt i boken at de slavegjorte ikke hadde så dårlige kår som man skulle anta, som kan ha påvirket Pontoppidans synspunkter. Det blir blant annet nevnt at de ble behandlet bedre enn av spanjolene og portugiserne, at de fikk en pause midt på dagen mellom kl. 11 og kl. 14⁷⁵. I tillegg ble de ikke separert fra sine barn og sin hustru⁷⁶. I Rømers reisedagbok, som Pontoppidan skrev sin artikkel i, trekker han frem en hendelse der en afrikaner ved navn Compagnie-Slave Qvacu svarer, når en europeer spør hva han vil etter døden; at han ønsker å bli en av Alkimisk Konges´ slavegjorte. Når europeeren spør hvorfor han ikke vil bli konge selv, svarer han dette: "Nei, det er ikke mulig; for jeg vet, at så ofte jeg har vært i verden, har jeg vært slave; og så ofte jeg skal komme der, må jeg være en slave"⁷⁷. Dette kan også ha dannet grunnlaget for argumentene hans; at de ville få det bedre som slavegjort i Vestindia.

Likestilling?

---

⁷⁰ Pontoppidan 1760: 10

⁷¹ Ibid: 10

⁷² Ibid: 11

⁷³ Ibid: 10

⁷⁴ Ibid: 16

⁷⁵ Rømer 1997: 88

⁷⁶ Pontoppidan 1760: 10

⁷⁷ Rømer 1997: 88

Noe annet jeg legger merke til i lesningen av «Tilforladelig etterretning om kysten Guinea» er at det kommer frem et syn om at alle mennesker er like mye verdt. Pontoppidan skriver i forordet at:

"[...] Kristendommens ånd ikke vel ville tillate drive kjøpmannskap med mennesker skapte, *likesåvel som vi*, etter Guds bilde, og tilbakekjøpt ved den samme store megler mellom Gud og menneskene"⁷⁸.

Her har jeg markert «likesåvel som vi» i kursiv, fordi dette understreker at Pontoppidan, i sin sammenligning av menneskene og slavegjorte – finner en likhet i det at vi, ifølge Kristendommen, *alle* er skapt av Gud. Dette argumentet som viser tegn til likestilling, passer godt med opplysningstidens ånd – og en skal ikke se bort i fra at Pontoppidan kan ha vært påvirket av dette. Dette var et interessant funn, da dette ikke er et menneskesyn som ofte assosieres med *slaveriforkjemperen*.

Argumentene til Fasting i Provenzialblade

Provenzialblade var i sin tid et nytt og moderne tidsskrift som var svært europeisk orientert. Bladet besto av både oversettelse fra bøker, pamfletter og tidsskrifter fra utlandet – samt noen egne tekster han skrev selv. Teksten jeg har tatt utgangspunkt i er hovedsakelig artikkelen «Om Indvaanerne paa St. Domingo». Her skriver Fasting om hvor forskrekket han er over hvor ille tilstandene er for de slavegjorte på øya St. Domingo. Her går han i detaljerte beskrivelser på levekårene deres, som han beskriver som å «leve som dyr». Han avslutter med å henvende seg til slave-eiere og kaller dem for forbrytere. I tillegg trekker han frem hvor et eksempel med en kvinne som redder livet til en av slave-eiernes barn.

I *Provenzialblade* angriper Fasting de religiøse og økonomiske argumentene, som hadde til hensikt å overbevise om at «det var til slavens eget beste»⁷⁹. I likhet med argumentasjonen til Pontoppidan, finner vi her argumenter om at det å være slavegjort var mye bedre enn å være arbeider på et fritt arbeidsmarked. Denne argumentasjonen er blant annet å finne i den franske teksten til S.N.H. Linguet, *Théorie des lois civiles* (1767), og er begrunnet av at arbeidsgiveren ikke føler det samme ansvaret for arbeiderens overlevelse - som en slaveeier gjør ovenfor sin

---

⁷⁸ Pontoppidan 1760: 10

⁷⁹ Nøding 2018: 203

slavegjorte. Dette er noe Fasting ironiserer over i *Provenzialblade*⁸⁰, som gir et bilde av hvilken side i debatten han stiller seg på.

Tankene hans om slavehandelen kommer tydelig frem i hans argument om kjøp og salg av mennesker: "Man kan ikke kjøpe og selge mennesker, og målet kan heller aldri hellige *middelet*, er hans konklusjon"⁸¹. Her kommer et menneskesyn frem, der han mener at slavegjorte også er mennesker. Til tross for at mange slaveriforkjempere bruker argumentet om at de vil oppnå et bedre liv som frelst, er ikke dette - ifølge Fasting - et godt nok argument til å kunne forsvare de handlingene som blir gjort mot dem på veien dit; altså som slavegjorte. Han mente at det å i det hele tatt skulle forene kristendom og slaveri, i seg selv, var totalt umulig⁸² – fordi det ikke samstemte med den kristne moral. Dermed mener han at argumentet om at «de vil oppnå frelse» og at «det er til deres eget beste» ikke er godt nok.

I en av artiklene i *Provenzialblade* skriver Fasting om noen tanker han har fått etter et besøk på slave-kolonien St. Domingo, med navnet; «Om Indvaanerne paa St. Domingo»⁸³. Her kommer det tydelig frem at han er misfornøyd med «middelet» - altså hvordan slavegjorte der blir behandlet. Han skriver: "Borgerne paa St. Domingo ere (ligesom negrerne blant vore egne kristne barbarer) de ulyksaligste av alle skapninger. De maa tilsette alle kræfter allene for at berige deres brødre"⁸⁴. Han skriver videre om de forferdelige leve-vilkårene de har her, og det er tydelig at Fasting er sterkt opprørt over det han har sett på sitt besøk på St. Domingo.

Videre kritiserer han slaveforkjemperne i synet deres på slavegjorte, om at de kun styres av følelser og at de ikke har noe menneskelige karakterer - men heller blir behandlet som dyr. Han skriver: «Negerne kan ikke regieres ved fornuft, negerne har ingen karakter, (sige i) [...]»⁸⁵. Dette var blant annet noe Swaminathan snakket om i sin artikkel om slavedebatten; at det var mange på 1700-tallet som hadde en tanke om at det lå i de slavegjortes natur å være slavegjort, og at det var de som var best egnet til jobben. For å motbevise denne tanken om at slavegjorte kun var dugelig til hardt fysisk arbeid og at de ikke var like som "oss andre", forteller Fasting blant annet om en kvinne som ofret sitt liv for å redde barnet til sin herre⁸⁶. Dette viser at også

---

⁸⁰ Nøding 2018: 203

⁸¹ Ibid: 204

⁸² Ibid: 204

⁸³ Fasting 1778: 182-184

⁸⁴ Ibid: 182-184

⁸⁵ Ibid: 182-184

⁸⁶ Fasting 1778: 182-184

slavegjorte var mennesker på lik linje med oss, fordi vi blant annet har til felles at vi alle er omsorgsfulle av natur, og har empati for andre mennesker.

Fasting var også opptatt av moralitet, og skriver om opplysningsfilosofene Montesquieu og Voltaire – og forteller blant annet om at Montesquieu reddet en mann ut av slaveri og støttet familien økonomisk. Det virker her som at dette var noe Fasting så opp til. Fasting hevdet nemlig at en god moral, som trumfer alt, uavhengig av religiøs tilhørighet, er "At gjøre det Gode, man kan, og at elske alle Mennesker, som Brødre"⁸⁷. Altså at det er et godt hjerte som er nøkkelen til god moral - ikke om du er kjetter eller ikke⁸⁸. I tillegg til at det gode handler om å vise den samme kjærligheten til alle mennesker, og behandle alle som sine brødre. Det vil si at han også mente at vi måtte behandle slavegjorte med medmenneskelighet og kjærlighet.

Likevel var det jo nettopp dette mange av slaveriforkjemperne «trodde» eller bevisst prøvde å fremstå som at de gjorde, ut ifra argumentasjonen – slik som hos Pontoppidan. Dette er noe Fasting var dypt frustrert over i sine tekster, og skriver direkte rettet mot undertrykkerne selv: "O I Mislædere, I Kannibaler, I vilde Uhyrer! Hvem gav eder denne Ret mod eders Brødre?"⁸⁹. Han er frustrert over at det de svarer er: "Edelmodighet, og Medlidenhet". Han påpeker at *medlidenhet* er "tidens nye kjerneord" og hovedargument for slaveriet⁹⁰. Ifølge Fasting var dette et bevisst grep der de forsøkte å fremstå med «medlidenhet», for å legitimere handlingene sine gjennom en forfalsket framstilling av moralske intensjoner.

Her mener Fasting at denne medlidenheten i seg selv var et bevis på hvor grusomt de slavegjorte ble behandlet på plantasjene. Dette førte til et behov for å distansere slavegjorte fra «de hvite», og heller *fremstille* en sympati for «de andre», som Omdals teori tar opp. Dette kan ha vært et resultat av at folk faktisk hadde medlidenhet for de slavegjorte, og dermed ble det enklere å behandle dem som de gjorde, dersom man ikke så på dem som mennesker – og heller oppveide argumentet om at det lå i *deres* natur. Fasting skriver at: «De svarte har blitt umenneskeliggjort for å rettferdiggjøre umenneskelig behandling, og man har tilsidesatt all medlidenhet»⁹¹. Han mente altså at man måtte differensiere mellom de hvite og «de andre», for å klare å sette bort medlidenheten – til tross for at dette var et av hovedargumentene, som folk brukte i

---

⁸⁷ Nøding 2018: 188

⁸⁸ Ibid: 189

⁸⁹ Fasting 1778: 182-184

⁹⁰ Nøding 2018: 203

⁹¹ Nøding 2018: 202

legitimeringen av slavehandelen. Han mente altså at denne medlidenheten ikke egentlig fantes i praksis.

Hvilke likheter er det å finne hos Pontoppidan og Fasting?

Basert på argumentenes egenart, er det interessant å se at hos både motstanderen og forkjemperen av slaveriet, finner man en viss grad av nettopp medlidenhet for slavegjorte. Fasting argumenterer mot slaveriet, fordi han mener det er umenneskelig å bli behandlet på den måten de gjør på plantasjene i Amerika. Pontoppidan på sin side, skriver ikke om noen form for umenneskelighet – men trekker heller frem at de vil få det bedre på koloniene i Amerika, enn om de hadde fortsatt å leve det miserable livet de allerede levde på det afrikanske kontinentet. Dermed virker det som at både Pontoppidan og Fasting, enten har, eller prøver å fremstå som sympatiske overfor de slavegjorte.

Likevel viser Fasting i *Provenzialblade* at han er provosert og dypt frustrert over at folk bruker medlidenhet som forsvar av slaveriet – noe Pontoppidan nettopp gjør. Fasting mente at det var nettopp denne medlidenheten som gjorde at det i det hele tatt ble et behov for en differansiering mellom «de hvite» og «de svarte», nettopp for at folk skulle akseptere slaveriet. Alt fokuset på medlidenhet i argumentasjonen, kan altså sies å ha ført til et behov for å ta avstand fra at mørkhudede var mennesker på samme måte som de hvite. Han skriver at «De svarte har blitt umenneskeliggjort for å rettferdiggjøre umenneskelig behandling, og man har tilsidesatt all medlidenhet»⁹². Dette viser at sympatiseringen gjorde at man måtte sette opp et skille, for å kunne handle uten å bli styrt av samvittigheten.

Dette kan ha vært et resultat av det samfunnet som preget tiden, hvor man - som Swaminathan skrev - for å vinne det største publikummet og tiltrekke flest støttespillere, måtte tilpasse seg den kulturen som gjaldt for samtida. I dette tilfellet var det nettopp opplysningstiden som var i vinden på midten av 1700-tallet, og her sto blant annet tanken om likestilling høyt på agendaen. Dermed kan Pontoppidan ha prøvd å vise sin medlidenhet ovenfor de slavegjorte, nettopp ved å spille likestillings-kortet – for å sikre seg støttespillere i den omfattende debatten.

---

⁹² Ibid: 202

Hva var det som skilte dem?

Dette var kanskje det som skilte Fasting og Pontoppidans argumentasjon i størst grad, nemlig at Fasting mener at Pontoppidan og andre forkjempere umenneskeligjorde slavegjorte. Pontoppidan viser at han støttet slaveriet gjennom at han skriver at de ville få det bedre i den nye verden enn i deres tidligere liv i Afrika. Han sammenligner altså livet deres under europeernes hender, med livet de hadde før. Det er altså aldri snakk om noen egen sammenligning mellom slavegjorte og europeerne – kun mellom afrikanerne innbyrdes.

Dette viser at Pontoppidan hadde et litt annet syn på slavene enn Fasting. Fasting skriver: "Lader os give Negerne den Frihed, som intet Menneske bør berøve det andet!"⁹³. Altså at man ikke skal stjele noen andre sin frihet, og ikke bare «noen [hvilke som helst] andre» - men *alles* frihet. Dette viser at han ser på slavegjorte som mennesker på lik linje med seg selv, fordi han inkluderer slavegjorte i kategorien av «alle». Dermed har Fasting et syn på de slavegjorte som mennesker, og som like mye verdt som seg selv.

Pontoppidan derimot velger å trekke en avstand mellom «menneskene» og «slavene», og heller sammenligne slavegjorte innbyrdes. Altså sammenligner han de slavegjorte sine liv *her*, med slavegjorte sine liv *der* – som om de går innenfor en annen kategori enn europeerne. Her kan vi altså identifisere et syn hos Pontoppidan på slavegjorte som, det Omdal omtalte som, «de andre» i «det europeiske hegemoniske verdihierarkiet» – hvor hun skilte mellom de hvite på topp og de mørkhudede på bunn, som nettopp «de andre».

Dette passer også med tanken til Pontoppidan; om at han legitimerte slaveriet basert på at de skulle få det bedre hos europeerne, blant annet fordi de ville få mulighet til å lære om kristne verdier og moral og på den måten få en inngangsbillett til et liv som kristen. Dette stemmer med det Omdal kalte for «Oppdragelseshensynet» som altså var et nøkkelord i de artiklene som ble publisert av slaveriforsvarere på 1800-tallet. Altså at de menneskelige skulle oppdra «de umenneskelige» til å bli mer menneskelige – hva nå enn dette innebærer.

---

⁹³ Nøding 2018: 205

Likevel virket det, ut ifra det han skrev, som at Pontoppidan hadde et nokså likestilt syn på de slavegjorte og «andre» – da han trakk frem at begge var skapt av Gud. Kanskje dette bare var på lik linje med at Gud også har skapt dyr og alt annet på jorda – og at det ikke har noe med likestilling å gjøre likevel. På den andre siden var det noe han bevisst valgte å trekke frem i teksten sin, i kontekst av slavehandelen, så det kan virke som at han kanskje kan ha vært påvirket av opplysningstidens tanker om «likhet» likevel. Igjen kan dette også ha vært et bevisst trekk, for å spille på medlidenhet – som Fasting hevdet at mange slaveriforsvarere gjorde.

7. Konklusjon

Hos både Pontoppidan og Fasting var det argumenter som viste at de begge hadde medlidenhet for slavegjorte – gjennom at de begge viste at de ønsket det beste for slavegjorte. Disse tankene har nok vært preget av en tid hvor man var opptatt av menneskets natur – og at alle mennesker i utgangspunktet var født like. Likevel ser vi tydelige kontraster i argumentasjonen deres i synet på de slavegjorte som mennesker. Fasting omtaler slavegjorte direkte som «sine brødre» i sin argumentasjon, og får frem et syn om likestilling. Pontoppidan derimot, setter et skille mellom oss og slavegjorte – ved at han i sin argumentasjon snakker om at de vil få bedre kår i Den Nye Verden til sammenligning med hvordan de ville hatt det om de ble boende i Afrika. Her sammenligner han altså afrikanere i Vestindia med afrikanere i Afrika – i stede for å sammenligne med for eksempel europeernes tilværelse i Europa. Her kommer det altså frem et syn der Pontoppidan ser på slavegjorte som «de andre».

8. Perspektivering

Sett i lys av dagens samfunn, der det fortsatt finnes rasefiendtlige holdninger, fremmedfiendtlighet og fordommer knyttet til etnisitet og sosial tilhørighet – er det interessant å se på den historiske grunnen til hvor disse tankene kommer fra. Hvorfor vi fortsatt, et eller annet sted langt inne i oss, er skeptiske når en person med annerledes hudfarge setter seg ved

siden av oss på bussen – selv om vi *vet* at vi både biologisk er helt like, og ikke minst at vi er like mye verdt og har rett til akkurat de samme rettighetene.

Til tross for at europeere flest har jekket seg ned de siste årene – er det fortsatt en «white pride» som henger igjen i luften. I dagens skoler, og selv på universitetet er det fortsatt i høy grad vektlagt å formidle den europeiske historien – som ofte er bygget på storhetstid og imperialismen. Derfor er det viktig at vi også lærer den historien på de andre kontinentene, om inkaene, perserne, mongolene, Umayyadene og lista fortsetter.

Dette med å skille et «oss» fra noen andre handler ikke bare om etniske forskjeller, men er en helt naturlig del av det å være menneske. Bare man går inn på en videregående skole i 2023 kan man tydelig se dette. Denne flokk-mentaliteten; at man skaper en vi-identitet, som styrkes av å identifisere hva som skiller «oss» fra de andre. Hva som er annerledes med de andre. Dette handler om et indre behov for tilhørighet, som ligger naturlig hos alle mennesker – fordi vi er sosiale vesener, som har behov for en følelse av at vi hører til. Derfor er det også viktig å være bevisst over dette – hvorfor det i det hele tatt finnes ulike «vi vs dem».

9. Litteratur

Austad, T. (29. juni, 2022). *Erik Pontoppidan*. Hentet 15. mars fra; Norsk biografisk leksikon: https://nbl.snl.no/Erik_Pontoppidan_-_1698%E2%80%931764

Blegen, T. C. (1931). *Norwegian Migration to America: 1825-1860*. Norwegian-American History Association.

Brandtzæg, S. G. (2021). Dommedag og skøytelep: Skillingsvisen som kulturarv og studieobjekt. I S.-G. Brandtzæg & K. Strand (Red.), *Skillingsvisene i Norge 1550-1950: Studier i en forsømt kulturarv*. (s. 9-47). Spartacus Forlag AS.

Dørum, K. & Sandvik, H. (2012). *Opptøyer i Norge 1750-1850*. (S. 9-43). Scandinavian academic press.

Dørum, K. (2016). *Frå undersått til medborgarstyreform og politisk kultur i Noreg 1660 til 1884*. (S. 50-87). Samlaget.

Fremmerlid, G. Ø. (2021). *Tankesett og førestillingar i Danmark-Noreg kring slavehandelen og slaveriet i perioden 1750-1820*. [Masteroppgave]. NTNU.

Gøbel, E. (2008). *Det danske slavehandelsforbud 1792*. Syddansk Universitetsforlag.

Haraldsø, B. (1988). Slaveridebatten i den Norske synode: en undersøkelse av slaveridebatten i den Norske synode i USA i 1860-årene med særlig vekt på debattens kirkelig-teologiske aspekter. Hentet fra NB:

<https://www.nb.no/items/037569d281c72c90971c47e9bd62f325?page=17&searchText=nordmenn%20i%20slavefart>

Hove, J. O. (2016). Sukkerhuset i Trondheim: Historia og minnet om industrietablering og transatlantisk slavehandel. *Fabrik & Bolig*, (s. 47-62).

Høibakk, J. (2019). *Nordmennesenes rolle i dansk-norsk kolonitid: Analyse av historiografi og avisdebatter, 1980-2017*. [Masteroppgave]. NTNU.

J. Magnus Rohne. (1926). *Norwegian American Lutheranism up to 1872*. Macmillan.

Melve, L. & Ryymin, T. (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Universitetsforlaget.

Myklebust, T. (1977). *Den atlantiske slavehandel*. Gyldendal Norsk Forlag.

Nøding, A. 2018. *Claus Fasting: Dikter, journalist og opplysningspioner*. Scandinavian Academic Press.

Pedersen, U. & Sigurdsson, J. V. (2015, 25. november). «Treller, bønder og elite». Hentet 30. mar. 2023 fra Norgeshistorie.no: <https://www.norgeshistorie.no/vikingtid/0801-treller-bonder-og-elite.html>.

Omdal, G. K. (2021). Forstillinger om "den andre" i skillingstrykk. I S.-G. Brandtzæg & K. Strand (Red.), *Skillingsvisene i Norge 1550-1950: Studier i en forsømt kulturarv*. (s. 387-453). Spartacus Forlag AS.

Reikås, E. L. (2019). *Maghreb i opplysningstidens Danmark-Norge: Danske 1700-tallteksters fremstillinger av et fremmed landområde*. [Masteroppgave]. NTNU.

Rånes, I. V. N. (2016). *Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen: En kvalitativ analyse av dens omtale i norsk og dansk historielitteratur*. [Masteroppgave]. NTNU.

Svalesen, L. (1997). *Slaveskipet Fredensborg: Den siste reisen 1767-68*. Norsk sjøfartsmuseum og C. Huitfeldt Forlag A. S.

Swaminathan, S. (2009). *Debating the Slave Trade: Rhetoric of British National Identity, 1759–1815*. Routledge.

<https://web.s.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=28019d28-d6fb-4aad-8cb6-cb55f5342268%40redis&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRI#AN=287397&db=nlebk>

10. Kildemateriale

Fasting, C. (1778). *Provenzialblade*. Bergen.

Pontoppidan, E. (1760). Fortale til Læseren av Af Erik Pontoppidan. I *Tilforladelig efteretning om Kysten Guinea*. L. F. Rømer (Red.). Frifant Forlag. 1997.

